

8. Єгоркіна Т. О. Реформування системи спрощеного оподаткування / Т. О. Єгоркіна // Стан і проблеми оподаткування в умовах мінливої економіки : матеріали XI Міжнародної науково-практ. конф. (11–12 лист. 2011 р., м. Донецьк) / М-во освіти і науки, молоді

та спорту України, Держ. податк. служба України. — Донецьк : Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2011. — С. 475–479.

Стаття постуила в редакцию 07.02.2012 г.

УДК 346.1

О. А. Воловик,
канд. юрид. наук,
доцент,
Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля,
м. Луганськ

ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО: ЦІННІСНИЙ ВИМІР

Розглянуто кризові явища в економічній і правовій науках, які корелюють із глобальними кризами сучасного суспільства. Запропоновано розвивати аксіологічний напрям в економіко-правових дослідженнях, предметом якого є цивілізаційні цінності з економічним змістом, в проекції викликів сучасності та можливостей правового впливу.

Ключові слова: економіка, право, криза, цінність, суспільний розвиток.

Економічна наука і правознавство посідають серед галузей наукових знань вагоме місце, а їх вплив на суспільне життя важко переоцінити. Це ґрунтується на деяких уявленнях марксизму-ленінізму, які не втратили своєї актуальності: політика — це концентрований вираз економіки, а право — зведена у ступінь закону воля правлячого класу, зміст якої визначається матеріальними умовами його життя. І навіть, незважаючи на те, що сучасне суспільство формально не є класовим, а підручники з теорії права орієнтовані на визначення права як сукупності правових норм, сутність залишається майже незмінною — право пов'язане з економікою, а економіка з політикою.

При цьому проблема співвідношення права та економіки у вітчизняних правових дослідженнях чітко не ставиться. Як зазначає А. А. Алпатов, для юристів (пострадянських країн) характерно намагання обмежитися рамками правових норм, що пояснюється міцними традиціями нормативізму та вирішенням свого часу економіко-правового співвідношення (зокрема, в теорії марксизму), до якого немає сенсу повертатися [1]. І хоча існує думка про звільнення сучасного права від ідеології економічно-го детермінізму та надання самому собі, власним

цінностям, що обумовлює переоцінку його логіки та раціональності [2], але найбільш розповсюдженою серед юристів залишається половинчата позиція, що її висловив Б. Б. Тишаєв: право і економіка у реальному житті є взаємно детермінуючими категоріями, враховуючи які логічно говорити про те, що в сучасних умовах існує *економічне право* та *правова економіка* (тут і далі курсив авт. — О. В.) [3, с. 12].

Пов'язаність економіки із правом (на рівні взаємодії в реалізації концепцій суспільного розвитку) не впливає на їх наукову автономність — правова наука й економіка мають різні онтологічні та методологічні складові. Економічна наука вивчає поведінку людей як зв'язок між цілями й обмеженими засобами, які мають альтернативні шляхи застосування (Л. А. Роббінс). Право (у галузі економіки) занурено в суспільні відносини, які фактично виникають в економічній сфері, з позицій їх врегулювання й охорони. Не буде перебільшенням, що співвідношення «економіка — зміст, право — форма» є домінуючим в економіко-правовому тандемі. Про це також свідчить авторитетна думка про роль господарсько-правової галузі, яка є відповідальною за економічну сферу. Як зазначає академік В. К. Мамутов, «господарське право можна розглядати як

© О. А. Воловик, 2012

«право технології сучасного господарювання», макро- та мікротехнологій організації і здійснення господарської діяльності. Розробка й реалізація цих технологій потребують знання не просто правової теорії та практики, але й економіки сучасного господарства, сучасного досвіду управління ним. Зміст сучасного господарського права — це у значній мірі правила *економіко-технологічного* характеру, адекватні або, у всякій мірі, такі, що враховують, вимоги об'єктивних економічних законів, особливості змішаної економіки; вони виступають в якості правового забезпечення економічної політики, яка віддзеркалює вимоги цих законів, відображає і юридично закріплює її напрями» [4].

Зазначений підхід можна вважати класичним — визначення господарського права акцентує його технологічні (інструментальні, описові, регуляторні) можливості. Хоча при цьому дещо абсолютизуються явища «економічної реальності», зокрема, економічна політика держави — віддзеркалення економічних законів, яку, власне, і закріплює право. Однак «направляюча роль» економічної складової останнім часом суттєво похитнулася. Зокрема, фінансові кризи примусили світову спільноту переглянути деякі засадничі уявлення про економіку й адекватну економічну політику, але поки питань набагато більше, ніж відповідей. Природно, що тенденції світової рефлексії із приводу розвіювання економічних ілюзій і одночасно певні кризові явища власне у правовій науці, не можуть не викликати питання на штальт — а чи є адекватним викликам сьогодення сучасний зв'язок економіки та права?

Загальновідомо, що сучасний стан вітчизняної юридичної науки характеризується методологічною кризою, яка полягає у виснаженні ресурсу позитивізму або так званої аналітичної юриспруденції. Не відмовляючись від «раціональних зерен», науковці у той же час висловлюють неабияке занепокоєння тим, що методу пізнання та відтворення права «самого з себе» вкрай замало для досягнення бажаної ефективності. Це не є новиною, але акцентування уваги на обумовленості права соціальними процесами й необхідності зв'язку його досліджень із широкими пластами суспільної практики останнім часом є особливо виразним. У недавній роботі, присвяченій механізму правового регулювання, відомий правознавець Ю. А. Тихомиров визнає: «Не вдається зрозуміти ті глибинні явища, які виникли за останні роки. І в юридичному аспекті ніяк не зможемо вловити, що відбувається в суспільстві ... тому не можна перебільшувати роль законів, органів. Потрібно змінювати поведінку громадян, переводячи її із категорії неправомірної та нейтральної до активно-правомірної поведінки» [5, с. 135–136]. Схожі оцінки висловлюються багатьма сучасними

юристами. У той же час слід погодитися з думкою, що часто відмінності між ними пов'язані переважно із ступенем драматизації ситуації і вряд чи здатні дійти до принципового рівня [6, с. 4–9].

Відповідають загальній тенденції методологічні проблеми правових галузей, що безпосередньо обслуговують сферу економічних відносин. Як зазначає І. В. Дойніков, справжньою проблемою розвитку сучасного цивільного законодавства та цивілістичної науки є прагнення більшої частини дослідників до вирішення окремих приватних практичних проблем, розкриття розуміння і змісту діючого позитивного права; зведення розвитку науки до проведення досліджень у межах позитивного права, а юриспруденції — до тлумачення діючого права, відображеного лише в законодавстві; відсутність комплексного погляду на розвиток усього законодавства, що регулює ринкову економіку [7].

Більшість підручників цивільного та підприємницького права, — констатує І. В. Дойніков в іншій роботі, — становлять зону «мертвого» права, бо в них не вивчаються ті суспільні відносини, які регулюються. Автор наголошує на реабілітації політекономії як загальнотеоретичної науки, дослідженні й викладанні проблем господарського (підприємницького) права у взаємному зв'язку з політекономічними процесами. При цьому в загальному висновку про складові чергового етапу кодифікації російського законодавства ним визначаються: сучасна доктрина національної безпеки держави, *моральні принципи і правила господарювання* (прийняті на пленарному засіданні VIII Всесвітнього Російського Народного Собору 4 лютого 2004 р.), а також наукова філософія ведення господарства в межах держави [8]. Включення моральних принципів і правил господарювання до «формули кодифікації» після аналізу політекономічних проблем виглядає дещо несподіваним, але зрозумілим одночасно.

Схожі проблеми спостерігаються у вітчизняній науці, хоча слід визнати, що ліберально-цивілістичну доктрину побудови економіки в незалежній Україні неухильно заперечували деякі представники господарського права¹. Але наукове протистояння не отримало свого часу належної оцінки з боку державних інституцій, і державне регулювання економіки поки не стало реально найвпливовішим фактором.

У пошуках відповідей у методологічній площині український науковець В. Джунь пропонує розвивати методологію, яка широко відома на Заході, — економічного аналізу права, що дозволить здійснювати оцінку наслідків реального чи прогнозованого застосування господарського законодавства за допомогою

¹ Серед яких відомі вчені: Мамутов В. К., Знаменський Г. Л., Розовський Б. Г., Подцерковний О. П. та інші.

використання інструментарію економічної теорії. Але при цьому він зазначає, що «у наукових роботах із тематики господарського права явно бракує досліджень *аксіологічних аспектів* запропонованих його авторами *нормативних моделей*, як правило, не визначаються критерії економічного і соціального виміру для пізнання їх ефективності. Саме тому Господарський кодекс України містить істотні недоліки, які використовуються опонентами концепції господарського права для його дискредитації» [9, с. 154].

«Ціннісно-нейтральна наука, реалізуючи свої конкретні цілі, здатна породжувати проблеми, у тому числі й глобального характеру», а позациннісний статус наукового знання вже вичерпав свої можливості [10, с. 1, 3]. З цією думкою, що характеризує сучасний, постнекласичний період розвитку науки, слід повністю погодитися.

Розробкам ціннісних аспектів права присвячено багато праць науковців — теоретиків права, які переважно розвивають тезу «право як цінність». Але поділяючи думку про те, що призначення юридичної науки — розглядати те, чим займається юриспруденція, а не розмірковувати — чим вона є [11], уявленням автора про аксіологічні дослідження у площині господарсько — (економіко-) правової науки відповідає точка зору, що її висловив А. Фальковський у дослідженні з філософії права (яка в межах традиційного розуміння розглядається як аксіологія права). На його думку, аксіологічний підхід в методології юриспруденції — це загальна стратегія дослідження, що має світоглядно-філософську спрямованість і визначає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, які можуть забезпечуватись правом і бути його основою [12, с. 14].

На наш погляд, крізь призму *цивілізаційних цінностей* уявляється сьогодні актуальним розгляд економіко-правового знання та потенцій його впливу на суспільне життя. Таких досліджень вкрай недостатньо, внаслідок чого функція права фактично звелася до одної-єдиної — описової, обслуговуючої відносно до економіки. Як зазначає І. В. Спасибо-Фатеева, юридична наука не виявляє тенденцій до того, щоб подолати гіперконсерватизм і запропонувати правові засоби, які могли б бути не просто адекватними економічному і суспільному вектору, а концентровано направляти його потенціал на благо розвитку цивілізації [13, с. 227].

Отже, визначення ціннісного потенціалу економіко-правових знань ставляться автором за мету дослідження, яке має своїм об'єктом системну кризу сучасного суспільства, що поєднує фінансову, гуманітарну та інші сфери, а предметом — проблеми економіко-правових знань щодо її подолання.

У 2009–2010 рр. Національною академією наук України (далі — НАН) (секція суспільних і гуманітар-

них наук) були оприлюднені Національні доповіді, в яких викладено результати аналізу соціально-економічного стану незалежної України [14] і визначено перспективи її розвитку [15]. У доповідях, поряд із песимістичними показниками економічного розвитку, червоною стрічкою йде мова про *гуманітарну* сферу — кризовий стан суспільної моралі. Серед внутрішніх тенденцій, які загрожують національній безпеці України, — моральне, культурне, інтелектуальне, управлінське зубожіння і деградація правлячого і підприємницького класів; демонстративне, цинічне зневажання ними правових і моральних норм; деградація системи державного управління через масштабну корупцію та некомпетентність, перетворення корупції на базовий соціальний механізм вирішення суспільних справ; тотальна криза духовності й моралі та ін. [15, с. 7–8]. На погляд фахівців НАН, подолання цих негативних явищ потребує створення та реалізації нової ідеології трансформації суспільного розвитку, який може залишатися стійким у глобальних коливаннях, що прогнозуються неминучими та перманентними у сучасному світі. «*Світова спільнота буде змушена, — йдеться в доповіді, — незабаром переглянути свої уявлення про прогрес і його форми. Трудова етика, бережливість, заощадливість, раціональність поведінки завжди були важливими складовими формування успішних громадян і суспільств. І навпаки, розкіш, надмірне споживання, демонстративне багатство, розрив зв'язків між суспільно корисною діяльністю і рівнем життя розбещують індивідів і суспільство, породжують викривлені потреби й духовне зубожіння*», що, зокрема, «зумовлює необхідність удосконалення існуючої системи суспільних інститутів: правил, норм, законів, установ та інших соціальних утворень, що регулюють поведінку людей, суб'єктів господарювання та інших форм суспільної діяльності» [15, с. 9–10].

З прикрою констатацією наведеного в Національних доповідях слід повністю погодитися. Слабкою втіхою може бути те, що за деякими пунктами «духовного зубожіння» ми не поодинокі. Культ розкоші та надмірного споживання притаманний сучасному Заходу і був одним з елементів механізму, що призвів до світової фінансової кризи, яка стала тенденційною дотепер [16]. З цього приводу відомий бізнесмен та фінансист Дж. Сорос зазначив про хибність старої картини світу й закликав визнати, що останні 25 років у США споживали більше, ніж виробляли, а наслідки цього життя не по доходах акумулювалися в житловому та фінансовому секторах, заборгованості яких тепер покладено на все суспільство (цит. за [17]).

На погляд директора Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України Е. Лібанової, фінансово-економічна криза, до якої прикута увага

суспільства, не є локальною, — вона системна, бо поширена на всі сфери суспільного життя: депопуляція і стрімке демографічне старіння, забрудненість навколишнього середовища, посилення розриву між багатими та бідними (країнами та верствами населення), криза традиційних моральних цінностей, масштабні політичні заворушення і тероризм [18].

Культ споживання або концепція «матеріального щастя», що заснована на ідеї максимального задоволення потреб, які мають тенденцію до постійного зростання, міцно увійшли до світогляду багатьох сучасників, мирно співіснуючи з прагненнями до «європейських цінностей». Але сформовані завищені стандарти життя й закономірно невідповідний їм рівень добробуту більшості населення в поєднанні з поширенням у суспільстві утриманських настроїв не дають змоги це зробити [14, с. 8]. Це відбувається «почасти через поспішне й поверхове засвоєння далеко не кращих рис «західного» способу життя», а засилля обмеженого, принизливого прагматизму, бездуховності, споживацьких настроїв, що засновані на прилученні до західної «тверезості», насправді дуже далекі від духовно-моральних настанов цивілізованого світу, які забезпечили його розвиток, — так пояснюють ці негативні тенденції в НАН [14, с. 536].

Визначаючи завдання розвитку сучасної гуманітарної науки та культури, у контексті одного з них, фахівці НАН роблять важливе зауваження — «сучасна економіка теж виявляється істотним чином залученою до гуманітарно-культурної сфери; не подбавши про її *гуманітарно-культурне спорядження*, ми не в змозі будемо забезпечити оптимальне засвоєння результатів її розвитку українським суспільством» [14, с. 538].

Отже, можна вважати, що сформовано нове «соціальне замовлення» — «гуманітарно-культурного спорядження» економіки для співучасті у подоланні кризи духовності. І якщо це завдання для неї є доволі новим (для юриспруденції опікування гуманітарними проблемами більш природно), то чи справляється економіка з більш традиційними?

Виклики, які залишили світовій спільності останні фінансові кризи, поставили на порядок денний багатьох сучасних країн питання про нову економічну парадигму. Захід фактично визнав вичерпання ліберального ресурсу та ринкового механізму з позицій руйнування фінансовою кризою інтелектуальних основ світової економіки, бо виключні та безпрецедентні за змістом і формою антикризові заходи, які приймаються в останній час світовою спільною, остаточно нівелюють міф непогрішимості ліберальної економічної парадигми [17].

Але проблема «інтелектуальних основ світової економіки» вбачається не тільки в диспропорції ринкового та державного регулювання на користь

першого, але й у певних особливостях економічної теорії, які становлять, так би мовити, її генетичний код. До цього слід додати особливий статус економічної науки¹, що надає сучасному світу безпрецедентної властивості «економіко-центричності».

Загальновідомо, що з розвитком науки та освітнього простору наукові знання певним чином формують світоглядні уявлення людей. Але небезпека полягає не тільки в обмеженості світогляду спеціалізованою «науковою картиною світу» (як-то, «економічна дійсність» і «правова реальність» та ін.), але й в амбіційній канонізації наукового знання (у вигляді теорій), що до його спростування сприяє багато шкоди. Зокрема, це стосується економічної теорії, яка перманентно «відкриває» закони матеріального світу, створеного людьми. Доволі неоднозначним є саме визначення економіки, яке й досі вважається класичним, еталонним — наука, що вивчає поведінку людей як зв'язок між цілями та обмеженими засобами, які мають альтернативні шляхи застосування. Цілей у людей (суспільства, держав) все більше, обмежених засобів — навпаки. І те, що накопичені економікою знання не дають відповіді на онтологічне питання — як можна (і чи можна взагалі) задовольнити зростаючі потреби в умовах виснаження ресурсів *без шкоди для самого людства*, становиться все очевидніше. Скептичні настрої в лавах економістів щодо пояснювальної і прогностичної функцій економічної науки дедалі посилюються.

Як зазначав Дж. Гелбрейт у відомій праці «Економічні теорії та цілі суспільства», справжньою інструментальною функцією сучасної економічної теорії можна вважати її сприяння здійсненню влади в тому сенсі, що вона слугує не розумінню або покращенню економічної системи, а цілям тих, хто володіє владою в цій системі. Частково таке сприяння полягає в навчанні щорічно декількох сотень тисяч студентів. Така освіта нав'язує неточний, але дієвий комплекс ідей серед багатьох, а можливо й більшості з тих, хто піддається її впливу. Їх спонукають погоджуватися з речами, які б вони в іншому випадку почали критикувати. Це здійснює величезний вплив безпосередньо на тих, хто береться давати вказівки та виступати з економічних питань. Хоча *прийняте уявлення про економіку суспільства не співпадає з реальністю, воно існує*. У такому вигляді воно використовується як заміник реальності для законодавців, державних службовців, журналістів та інших, хто виступає, пише або приймає заходи з економічних питань. Таке уявлення допомагає ви-

¹ Маються на увазі переважно економічні виміри реальності в суспільстві, престиж присудження Нобелівської премії з економіки та ін., що впливає на авторитетність економічного знання (прим. авт. — О. В.).

значити їх реакцію на економічну систему; допомагає встановити норми поведінки та діяльності — в роботі, споживанні, зберіганні, оподаткуванні, регулюванні, яке вони вважають або добрим, або поганим. Для всіх, чиї інтереси таким чином захищаються, це дуже добре, хоча традиційною та більш науковою (у порівнянні із інструментальною) слід вважати *пояснювальну* функцію, яка полягає у намаганні зрозуміти реальне положення речей [19].

Основний корпус сучасної економічної теорії, — зазначають фахівці Вищої школи економіки Російської академії наук, — це безліч конкретних зв'язків і закономірностей, що виявлено та проаналізовано на підставі відповідних теоретичних моделей і значимих тільки для чітко фіксованих умов, які не завжди мають реальні аналоги [20, с. 86].

«Криза виявляє себе не тільки в тому, що теоретична економіка не зуміла знайти ефективні рішення нагальних проблем економічної політики, зокрема, у країнах, що реформуються, — вважає академік В. Полтерович, — але й глибинним внутрішнім для теорії чином: відбувається накопичення теоретичних фактів, що свідчать про принципову обмеженість її методів» [21, с. 47]. Подолання міфології економічної науки та відсутності реалізму в оцінці об'єктивного стану справ визначаються сьогодні як виклик на рівні держав і світової наукової спільноти.

Україна після набуття незалежності намагалася будувати свою економічну систему на ринкових засадах, наголошуючи при цьому на соціальній спрямованості економіки. Як зазначалося, деякі представники юридичної науки були стриманіше в оцінках регуляторних можливостей ринку й відстоювали ідею необхідності державного втручання до економіки. Але подібних поглядів і навіть законоположень (ч. 1 ст. 5 Господарського кодексу України [22]) про змішаний (державно-ринковий) підхід до її регулювання виявилось недостатньо, щоб у державі реально запрацював механізм правового господарського порядку. І сьогодні, з урахуванням процесів, що відбуваються у світовій науці та практиці, навряд чи слід вважати, що нам відомий секрет успіху, яким ми поки не змогли вдало скористуватися, — *державне регулювання економіки*. На наш погляд, *ця компонента не може бути визначальною в новітній парадигмі суспільного розвитку*. Глобальні гуманітарні трансформації сучасного світу, що не входять до сфери *традиційних* компетенцій економічної науки і права, і власне кризовий стан цих наук потребують розвитку нової *аксіологічної складової* в їх складі, яка здатна інтегруватися в новітнє гуманітарне завдання суспільного розвитку. У цьому сенсі слід ще раз наголосити на одній із ключових тез Національної доповіді — світова спільнота буде змушена незабаром переглянути свої

уявлення про прогрес і його форми [15, с. 9–10], які породжують перманентні економічні, екологічні, культурні та інші кризи сучасного суспільства.

Таким чином, виклики, що їх окреслено сучасними кризами (фінансові, гуманітарні, екологічні та ін.), свідчать, що сучасне наукове знання в економіко-правовій площині не тільки має проблеми щодо їх попередження й опанування, але в певній мірі є причиною зазначених процесів у світоглядно-просвітницькому й утилітарному сенсі, що потребує новітніх гуманітарних трансформацій у цій сфері. Виходячи з цього, сліпа орієнтація права на економіку, навіть освячену політичною владою, не відповідає ані призначенню права, ані об'єктивній реальності.

Визначення співвідношення ринкового та державного регулювання економіки не може бути максимом у завданнях економіко-правової науки, бо це є лише засобом вирішення конкретних економічних завдань. При цьому господарське (економічне) право повинно мати своїм магістральним орієнтиром не економічні цілі, які виводяться з економічної політики держави, а цивілізаційні цінності, з позицій яких повинні оцінюватися перші. Очевидно, що ціннісно-правова думка й офіційне право в галузі економіки можуть певний час не співпадати. Але розвиток конструктивно-ціннісного мислення в галузі економіки та права, у т. ч. економіко-правовій освіті, згодом дозволять подолати негативні гуманітарні трансформації, які є першопричиною різноманітних кризових станів людства.

Аксіологічний підхід у правовій галузі, яка безпосередньо пов'язана з обслуговуванням економічної сфери, не повинен зводитися до сентиментального моралізаторства. Але його перспектива залежить від наукового усвідомлення, що саме цінності, як найбільш відділена від науки категорія та одночасно реальна і значуща структура суспільної системи, повинні стати не ефемерним атрибутом утопічних нарисів майбутнього, а новітнім загальним об'єктом, який повинне обслуговувати наукове знання, насамперед, в економіко-правовій площині.

Мета ціннісного підходу — визначення конструктивних (деструктивних та інших) цивілізаційних цінностей, що мають економічну складову, а також форм впливу на них з боку права. Виконання цього завдання дозволить розвинути якість юридичної думки як стратегічного, неупередженого мислення, і доповнити, зокрема, функцію права щодо обслуговування економіки іншою, головною — забезпечення безпечного, гармонійного розвитку суспільства згідно із законами Всесвіту, що відповідає постнекласичній науковій картині світу.

Отже, цивілізаційні цінності, що мають економічну складову (уявлення про них), як орієнтири

правового забезпечення, передбачаються за перспективу подальших досліджень у даному напрямку.

Список використаної літератури

1. Алпатов А. А. Вопросы соотношения права и экономики : сб. докл. годовой тематической конф. НЭА «Образование, наука и модернизация» (Москва, МШЭ МГУ им. М. В. Ломоносова, 20–22 декабря 2010 г.) [Электронный ресурс] / А. А. Алпатов // Приложение к журналу Новой экономической ассоциации. — Режим доступа : <http://www.econorus.org/onim/esession.phtml?id=1>.

2. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве / К. И. Скловский. — М. : Дело, 2000. — 512 с.

3. Тишаев Б. Б. Экономико-правовой статус личности: структурно-содержательный анализ : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Б. Б. Тишаев. — Казань, 2011. — 22 с.

4. Мамутов В. К. Хозяйственный кодекс в системе правового обеспечения экономики Украины [Электронный ресурс] / В. К. Мамутов. — Режим доступа : http://www.iepd.dn.ua/Stat_20.htm.

5. Тихомиров Ю. А. Правовое регулирование: теория и практика / Ю. А. Тихомиров. — М. : Формула права, 2008. — 400 с.

6. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки / Н. Н. Тарасов. — Екатеринбург : Изд-во гуманитарного ун-та, 2001. — 263 с.

7. Дойников И. В. Проблемы предпринимательского (хозяйственного) права в материалах Первого Российского экономического конгресса : науч. доклад [Электронный ресурс] / И. В. Дойников. — Режим доступа : http://www.iepd.dn.ua/Stat_28.htm.

8. Дойников И. В. Политэкономические проблемы в курсе предпринимательского (хозяйственного) права / И. В. Дойников // Экономика и право. — 2009. — № 3. — С. 122–128.

9. Джунь В. Методологічні питання дослідження господарського права / В. Джунь // Вісник Академії правових наук України. — 2010. — № 1 (60). — С. 154–168.

10. Григорків І. Р. Аксіологічні виміри сучасної наукової картини світу : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.09 «Філософія науки» / І. Р. Григорків. — Чернівці, 2008. — 12 с.

11. Пермяков Ю. Е. Стандарты научности в юридической теории : тезисы доклада / Ю. Е. Пермяков ; Российская секция Международной ассоциации философии права и социальной философии [Электронный

ресурс]. — Режим доступа : <http://www.legalphilosophy.ru/2010/10/1.html>.

12. Фальковский А. О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / А. О. Фальковский. — Одеса, 2011. — 21 с.

13. Спасибо-Фатеева И. В. Новейшие тенденции переосмысления сущности юридического лица [Электронный ресурс] / И. В. Спасибо-Фатеева. — Режим доступа : <http://corpravo.com/print/638>.

14. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К. : НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.

15. Новый курс: реформы в Украине. 2010–2015 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К. : НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.

16. Святненко А. Рынками движет страх. Мировую экономику опять захлестнули американские проблемы / А. Святненко // Зеркало недели. — 2011. — 12 августа (№ 28).

17. Ленкин С. Еще раз о либеральной экономической парадигме [Электронный ресурс] / С. Ленкин. — Режим доступа : <http://www.yurclub.ru/docs/other/article219.html>.

18. Лібанова Е. Пошуки можливостей подолання системної кризи в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Соціально-економічні та демографічні наслідки системної кризи в Україні і шляхи їх подолання», (Київ, 26 листоп. 2010 р.) / Е. Лібанова ; Інститут демографії і соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/conference.html>.

19. Джон Кеннет Гэлбрейт Экономические теории и цели общества (1973 г.) [Электронный ресурс] / Джон Кеннет Гэлбрейт. — Режим доступа : <http://eklit.narod.ru/glbsod.htm>.

20. Экономическая наука, образование и практика в России в 90-е годы / А. Автономов, О. Ананьин, Я. Кузьминов и др. // Вопросы экономики. — 2001. — № 1. — С. 84–95.

21. Полтерович В. М. Кризис экономической теории / В. М. Полтерович // Экономическая наука современной России. — 1998. — № 1. — С. 46–66.

22. Господарський кодекс від 16 січня 2003 р. № 436 // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–24. — Ст. 144.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2012 р.